

Asia: VN/20569/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Johdanto

Aspa-säätiö sr on ollut monia vuosia näköalapaikalla lastensuojelun jälkihuolto nuorten elämään ja asumiseen liittyen. Aspa-säätiön omistama Aspa Palvelut Oy tuottaa jälkihuollon tukipalveluita esimerkiksi tukihenkilötyötä ja tuettua asumista useilla paikkakunnilla ympäri Suomen. Säätiö tarjoaa vuokra-asuntoja ihmisille, jotka tarvitsevat tukea itsenäiseen elämään. Asuntoja on noin 1200. Aspa-säätiön kehittämistoiminta on vaikuttanut hankkeiden ja toimintojen kautta erityistä tukea tarvitsevien nuorten elämään mukaan lukien lastensuojelun jälkihuollon nuoret. Omat avaimet 4You -toiminta ja Asumisen ajokortti -hanke pyrkivät vaikuttamaan nuoren voimavaroihin ja identiteettiin sekä vahvistamaan asumisen ja arjentaitojen valmiuksia. Viimeisimpänä on valmistunut Lapsistrategian jälkihuoltoselvitys KULJE RINNALLA, AUTA ETEENPÄIN JA OSOITA, ETTÄ VÄLITÄT – mitä nuoret kertovat jälkihuollosta ja toivovat sen tulevaisuudelta? Selvityksessä ääneen ovat päässeet jälkihuolto nuoret.

Jälkihuollon nuorten lisääntynyt pahoinvointi ja yksinäisyys

Jälkihuollon piiriin on tulossa tulevaisuudessa nuoria, jotka kärsivät moninaisista mielenterveyden haasteista. Tuore tutkimus kertoo, että kodin ulkopuolelle sijoitetuista alle 18-vuotiaista 61,9 %:lla oli diagnosoitu jokin psykiatrinen tai neuropsykiatrinen häiriö. Yleisimmät diagnoosit olivat masennus, ahdistuneisuushäiriö, käytös- tai uhmakkuushäiriö sekä neurokehitykselliset häiriöt. (THL ja Turun yliopisto) Nuorten oirehtimiseen ei ole yhtä syytä eikä tilanteen korjaamiseenkaan ole yhtä ratkaisua, niinpä tukea pitää olla tarjolla eri tavoin. Tässä valtakunnallisesti haastavassa tilanteessa, jossa tukipilarit huojuvat, on jälkihuollolla mahdollisuus olla nuoren tukena. Jälkihuollon työntekijöiltä saatu henkinen tuki on ollut merkittävässä roolissa hyvinkin vaikeissa

elämäntilanteissa, kuten Reiton selvityksessä yksi nuori kuvaa: ”olen saanut tosi paljon enemmän itsevarmuutta, auttanut asioiden normalisoimisessa, ei tule monesta asiasta että olen huono ihminen tai arkajalka ja menen takaisin kiven alle”. (Reito 2022)

Psykiatrian palvelut ovat pahasti ruuhkautuneet ympäri Suomen ja oikea-aikaisen psyykkisen tuen saaminen ei toteudu. Osastojaksot voivat olla liian lyhyitä ja hoitosuhde ei pääse kehittymään työntekijöiden vaihtuvuuden vuoksi. Nuori kokee tulleensa sivuutetuksi sekä joutuvansa pärjäämään, vaikka ei pärjäisi. Oikeanlaisen tuen ja diagnoosin puute voi johtaa nuoren omatoimiseen itsensä lääkitsemiseen päihteillä, itsetuhoisuudella tai häiriökäyttäytymiseen. Avun ja tuen saaminen siirtyy kauemmaksi, koska kriisiytynyt tilanne ei mahdollista kuntoutumiseen tähtäävää työskentelyä eikä lapsi tai nuori pysty myöskään sitoutumaan työskentelyyn oman pahan olonsa vuoksi. Valmius ja mahdollisuudet kuntoutua, käsitellä lapsuuden ja/tai sijoituksen aikana syntyneitä traumoja tai mielenterveyden ongelmia voi tulla vasta paljon myöhemmin. Silloinkin jälkihuollon pitäisi kantaa.

Tutkimusten mukaan nuorten yksinäisyys on lisääntynyt ja suunta on jatkunut koronapandemian jälkeenkin. (Turun yliopisto 2022) Kokemuksemme mukaan yksinäisyys on läsnä monen nuoren elämässä jo sijoituksen aikana. Yksinäisyys ja tukiverkoston puute voivat vaikeuttaa itsenäisen elämän aloittamista. Sijaishuollon prosessi on ollut monelle nuorelle pitkä ja monimutkainen. Nuorella on mahdollisesti taustallaan useita eri sijoituspaikkoja ja monia työntekijöitä ja katkenneita ihmissuhteita. Nuoren omat verkostot ovat voineet tämän matkan aikana kutistua. Monelle nuorelle jälkihuolto on korvannut puutteellista tukiverkkoa ja auttanut ratkomaan oman elämän haasteita. Lotta Reiton haastattelema jälkihuollonuori kuvaa kokemustaan seuraavasti: “[...] perhekoti oli ainut tukiverkosto ja, sen jälkeen kun kontakti perhekotiin jäi, niin ei ole mitään tukiverkostoa enää, sen takia ongelmat vaikeampia, kun joutuu yksin olemaan niiden kanssa.”

Työntekijöiden vaihtuvuus on koettu yhdeksi isoksi haasteeksi, joka voi viivästyttää nuorta kiinnittymästä jälkihuoltopalveluihin. Luottamussuhteen syntymiseen vaaditaan aikaa ja pysyvyyttä. Työskentely- ja tukisuhteen syntyyn ja nuoren asioiden etenemiseen tarvitaan aikaa. Vuonna 2020 Pesäpuu ry:n toimesta otettiin vahvasti kantaa työntekijöiden vaihtuvuuteen lastensuojelussa 101 Kirjettä -julkaisulla. Lainaus julkaisusta: ”Työntekijöiden vaihtuvuus vaikuttaa mun elämään tosi paljon. Mun on tosi vaikea luottaa ihmisiin ja antaa itseni tarvita toista.” kirje 7, 101 kirjettä (Reito, Pesäpuu)

Syrjäytyminen

Suomessa nuoret itsenäistyvät varhain suhteessa muihin Euroopan maihin. Suomalaisuuden ihanteeksi nähdään myös omillaan pärjääminen ja itsenäisyys, joka voi itsessään vaikeuttaa näissä asioissa tuen pyytämisen sitä tarvittaessa. (Malm 2018, 38).

Vinkanharju Hanna on tutkielmassaan todennut, että sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten itsenäisyyteen siirtymistä kuormittavat puutteelliset arjenhallintataidot, psyykinen pahoinvointi ja tukiverkoston puute. (Vinkaharju 2022, 18.) Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla nuorilla on myös enemmän päihteiden käyttöä, ja he suhtautuvat koulunkäyntiin negatiivisemmin kuin kotona asuvat saman ikäiset nuoret (THL ja Turun yliopisto)

Asumisen ajokortti -hankkeessa on toteutettu asumistaito- ja valmennuksia jälkihuollossa oleville ja jälkihuoltoon siirtyville nuorille. Verkostoissa ja hankkeen työntekijöillä on herännyt huoli kohderyhmän itsenäistymistaidoista, jotka ovat joskus puutteelliset. Itsenäisen elämän valmiudet eivät ole tällöin riittävällä tasolla ja tuen tarve on olemassa. Jälkihuolto tarjoaa tähän ensisijaisen tärkeän ja käytännönläheisen tuen, jos sitä ei nuorella ole muualta saatavissa. Olemme havainneet myös valitettavan ison edustuksen lastensuojelutaustaisia henkilöitä vankila- ja asunnottomuusmaailmassa. Tämä kertoo, että syrjäytymisen riski ja tuen tarve on suurempi muihin nuoriin verrattuna. Jos yhteiskunta ei tarjoa tätä tukea, kuka sen tarjoaa?

Tutkimusten mukaan syrjäytyminen ja kouluttautumattomuus siirtyvät sukupolvelta toiselle. Nyt jälkihuolto mahdollistaa opiskelun taloudellisen kannusteen avulla. Jos oma lähipiiri ei kannusta opiskeluun, eikä talous anna siihen mahdollisuutta, onko helpompi jäädä kotiin toimeettomana nostamaan toimeentulotukea? Tämä kysymys koskee toki muitakin nuoria kuin jälkihuoltonuoria, mutta usein lastensuojelun sijoituksen päättyessä taustalla vaikuttavat myös perheiden haasteet ja vaikeat elämäntilanteet. 23-vuotiaana ei välttämättä ole ehditty vielä valmistua ammattiin, saattaa opintoja päätökseen tai edes aloittaa opintoja. Tuki elämän suuntien oikein poluttamiseen on monelle yhä ajankohtainen.

Ilman toisen asteen tutkintoa jääneen nuoren kustannukset yhteiskunnalle ovat noin 370 000 euroa (Leskelä, Käsmä, Jokiranta, Salonen, Valtakari, Yli-Koski, Määttä 2022, 14). Tärkeä olisi taata kaikille nuorille tuki, joka jatkuu niin kauan kuin tuen tarve on olemassa. Näin ehkäisemme tuen tarpeessa olevien nuorten putoamisen palveluiden ulkopuolelle ja heidän saavuttavan tarpeellisen tuen matkalla kohti aikuisuutta. Saako jälkihuoltonuori olla nuori ja tuen tarpeessa vielä 24-vuotiaana?

Taloudelliset vaikutukset

Jälkihuolto maksaa, se vaatii työntekijöitä, psykososiaalista tukea sekä rahaa. Jo nyt muutokset ikärajoihin ja taas suunnitelmassa oleva muutos muodostavat nuoren elämään epävarmuutta. Kahden vuoden leikkauksen vaikutuksia jälkihuolto-oikeudesta voi olla vaikeaa hahmottaa, tuleeko säästöjä vai syntykö lisää erilaisia kuluja. Onko kokonaisvaikutusta mietitty? Kuten lastensuojelulaissa on todettu, jälkihuollon tuki räätälöidään yksilöllisesti nuoren tarpeiden mukaan. Leikkaus tulee koskemaan eniten näitä yksilöllisen tuen tarvitsijoita, jotka tarvitsevat tukea tutulta jälkihuollon työntekijältä aina 25-vuoteen saakka. Palveluiden tarve jatkuu siitäkin eteenpäin, että he pääsevät ja pysyvät mukana yhteiskunnassa ja että heillä on mahdollisuus saada elämässään palaset kohdilleen, eikä lastensuojelun asiakkuus tule merkitsemään heille syrjäytymistä ja arvottomuutta.

Hallituksen suunnittelemat leikkaukset tulevat vaikuttamaan jälkihuoltonuorten elämään monessa määrin. Moni nuori on oikeutettu asumistukeen ja yleinen hintojen nousu kohdistuu jokaisen arkeen. Jälkihuolto voi kannatella, kun nuoren oma toivo selviytymiseen alkaa hiipumaan. Yhteiskunta luo raamit, jossa yksilö toimii ja erityisesti jälkihuoltonuoret tarvitsevat vahvistusta, kannustusta ja tulevaisuuden näkymiä. Nuoren omin sanoin: ”Apua on vaikea saada, jos ongelmat eivät näy päälle päin. Avun hakemisen kynnyks on korkea, kun joutuu kokemaan häpeää, jonka takia avun hakemisen voi jättää väliin.” (UP2US-hankkeen kehittäjäryhmän yhteenveto jälkihuollon toteutumisesta, s. 6)

Jos tuki loppuu, vaikka sen tarve olisi olemassa, syrjäytymisen riski kasvaa. Asumisen ajokortti -hanke on havainnut vankiloissa yliedustetun joukon: lastensuojelutaustaiset henkilöt. Se mitä rikokset ja

rikosseuraamus maksaa yhteiskunnalle ovat suuria lukuja. Jälkihuollon ikärajan lasku ei tule tukemaan lastensuojelutaustaisia henkilöitä pois rikoksettomalta tieltä. Jälkihuolto voi olla ainoa palvelu lastensuojelutaustaiselle nuorelle, josta hän suostuu ottamaan palvelua vastaan, valitettavan usein he myös jättävät käyttämättä jälkihuoltoa, vaikka tarve olisi olemassa. Syrjäytyminen ja pahoinvointi lisäävät myös terveydenhoitoon käytettyjä kustannuksia. Oikea-aikaisella tuella ja avulla myös näitä kuluja voidaan ennaltaehkäistä. Hallituksen pitkäjänteinen tuki jälkihuoltoon ja palveluiden kehittäminen lisäävät myös alan veto- ja pitovoimaa.

Millaisen tulevaisuuden me haluamme lapsille, jotka ovat jo joutuneet kokemaan liikaa? Emme kannata ikärajan laskua.

Tuomas Koskela

Toimitusjohtaja

Lisätietoja:

Sanna Inkiläinen, 0405137563

Isabel Lepola- Fernandez, 040481

Lähteet:

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto>

https://www.aspa.fi/wp-content/uploads/2023/05/Lapsistrategia_jalkihuoltoselvitys.pdf

https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/28349/urn_nbn_fi_uef-20221181.pdf?sequence=1

<https://www.utu.fi/fi/ajankohtaista/mediatiedote/yksinaisyyden-lisaantyminen-on-jatkunut-myo-koronarajoitusten>

https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/TRVJ_1_2022_Nuorten_syrj_aytyminen.pdf

Vinkaharju, Hanna 2022. SUDENKUOPISTA KOHTI VALOA- Itsenäistyminen sijaishuollosta kirjallisuuskatsaus. Tampereen yliopisto. Sosiaalityö. Kandidaattitutkielma.

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/144370/VinkanharjuHanna.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Malm, Karla 2018. Itsenäistyvä nuori, vahvistuva toimija. Nuorisotutkimusseura.

Ahonen Karoliina
Aspa-säätiö sr